

Covid-19 Pandemic and its Impact on Criminal Proceeding (Comparative Study in France, Belgium and Iran)

Mohammad Bagher Moghaddasi*

*Assistant Professor of Criminal Law and Criminology, University of Bojnord,
Bojnord, Iran*

Ehsan Ghasemi

*M.A Student in Criminal Law, Catholic University of Louvian, Brussels, Belgium
(Email: eh.ghasemi92@gmail.com)*

(Received: 2021/04/05, Accepted: 2021/05/31)

Abstract

More than a year has passed since the Corona-virus pandemic, but in this short period of time, this virus has affected various dimensions of human life. Criminal proceeding has not been immune to the deleterious effects of this pandemic. Virtualizing the criminal justice process in order to reduce referral to the courts, changing in the structure of the courts, modifying the terms of trial and suspending the prescription are some of changes introduced in the wake of Corona-virus pandemic. This article aims to examine criminal proceeding adjustments in the penal systems of France, Belgium and Iran from a comparative approach. The analysis of the legal systems of France, Belgium and Iran suggests that the expansion of the electronic process is a common feature shared by all three systems. Changes in trial terms and suspension of prescription were shared by the French and Belgian systems, whereas alterations in the structure of courts was exclusive to the French system.

Keywords

Covid-19 Pandemic, Criminal Proceeding, Electronic Hearings, Suspension of Prescription.

* Corresponding Author, Email: mbmoghadasi@ub.ac.ir, Fax: 05832284605

مطالعات حقوق تطبیقی

دوره ۱۲، شماره ۲

پاییز و زمستان ۱۴۰۰

صفحات ۶۶۵ تا ۶۸۹ (علمی - پژوهشی)

همه گیری کرونا و تأثیر آن بر رسیدگی کیفری

(مطالعه تطبیقی فرانسه، بلژیک و ایران)

محمدباقر مقدسی*

استادیار حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه بجنورد، بجنورد، ایران

احسان قاسمی

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق کیفری، دانشگاه کاتولیک لوون، بروکسل، بلژیک

(Email: eh.ghasemi92@gmail.com)

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۱۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۱۰)

چکیده

گرچه تنها بیش از یک سال از اعلام همه‌گیری ویروس کرونا می‌گذرد، ولی در این مدت کوتاه این ویروس زندگی بشر را در ابعاد مختلف تحت تأثیر قرار داده است. رسیدگی کیفری نیز از این همه‌گیری تأثیر پذیرفته است. مجازی شدن فرایند دادرسی کیفری به‌منظور کاهش مراجعه مردم به دادگستری، تغییر در ساختار دادگاه‌ها، تغییر در مواعد دادرسی و تعلیق مرور زمان از جمله مواردی است که در اثر همه‌گیری کرونا دستخوش تحول شده است. این مقاله در صدد است با رویکردی تطبیقی تغییرات صورت گرفته در اثر همه‌گیری کرونا در رسیدگی‌های کیفری را در نظام کیفری فرانسه، بلژیک و ایران بررسی کند. مطالعه نظام حقوقی در این سه کشور نشان می‌دهد که گسترش دادرسی الکترونیکی وجه مشترک سه نظام بوده است. تغییر در مواعد دادرسی و تعلیق مرور زمان وجه مشترک نظام فرانسه و بلژیک بوده است و تغییر در ساختار دادگاه‌ها صرفاً در نظام فرانسه مشاهده می‌شود.

واژگان کلیدی

تعلیق مرور زمان، دادرسی الکترونیکی، رسیدگی کیفری، همه‌گیری کرونا.

مقدمه

بیش از یک سال از شناسایی ویروس کرونا در شهر ووهان چین و گسترش آن به سایر نقاط و اعلام همه‌گیری آن می‌گذرد. به‌رغم کشف واکسن، کندی سرعت واکسیناسیون و جهش‌های ویروس که در برخی مناطق دنیا مشاهده شده و قدرت سرایت و مرگباری آن را بیشتر کرده، توانمندی بشر را در محو آن در آینده نزدیک با ابهام روبرو ساخته است. این ویروس علاوه بر ابتلا و فوت میلیون‌ها نفر، زندگی اجتماعی و فردی انسان‌ها را نیز با چالش مواجه کرده است. این همه‌گیری نظام حقوقی کشورهای مختلف را نیز تحت تأثیر قرار داده است (عباسی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۰). اتخاذ تدابیر محدودکننده در دوران قرنطینه و جرم‌انگاری برخی از رفتارهای خطرآفرین از جمله تأثیرات همه‌گیری بر نظام‌های حقوقی است. بر اساس برخی مطالعات، در دوران قرنطینه نرخ ارتکاب جرم نیز روند کاهشی داشته است.^۱ روند کاهشی در جرایمی مانند سرقت از منازل که قرنطینه باعث کاهش فرصت ارتکاب آن‌ها شده، از همه مشهودتر است (Stickle & Felson, 2020: 525-536). با این حال، در برخی جرایم همچون جرایم مواد مخدر، خشونت‌های خانگی (Andersen & Hodgkinson, 2020: 1-20) و جرایم سایبری، شاهد رشد ارتکاب جرایم هستیم (حاجی ده‌آبادی، ۱۳۹۹: ۱۱۵-۱۱۶).

همه‌گیری در حوزه قواعد دادرسی کیفری نیز تأثیرگذار بوده و بسیاری از کشورها را مجبور کرده است تا سیستم دادرسی خود را با شرایط جدید تطبیق دهند.^۲ فرانسه جزء کشورهای اروپایی است که بیشترین مرگ و میر ناشی از کرونا را به خود اختصاص داده است. در راستای سخنان رئیس‌جمهور فرانسه که شرایط پیش‌آمده را وضعیت جنگی اعلام کرده، دولت فرانسه در چارچوب اختیارات قانونی به‌ویژه اصل ۳۸ قانون اساسی،^۳ مصوبه در چارچوب قانون

۱. بر اساس آمار رسمی، در دوران همه‌گیری کرونا نرخ ارتکاب جرم در فرانسه و بلژیک روند کاهشی داشته است؛ چنان‌که در فرانسه در سال ۲۰۲۰ در مجموع ۲,۷۲۹,۰۳۶ جرم ثبت شده، حال آنکه در سال ۲۰۱۹ این رقم ۳,۱۰۹,۷۸۰ بوده است. در بلژیک نیز در سال ۲۰۲۰، در مجموع تعداد ۴۷۹,۷۷۵ جرم ثبت شده، حال آنکه در سال ۲۰۱۹ این رقم ۸۹۸,۰۵۷ بوده است

(<https://www.interieur.gouv.fr/Interstats/Publications/Interstats-Analyse/Insecurite-et-delinquance-en-2020-une-premiere-photographie-Interstats-Analyse-N-32>
<http://www.stat.policefederale.be/statistiquescriminalite/interactif/tableau-par-zone-de-police/>)

۲. برخی کشورها به علت همه‌گیری کرونا و به‌مخاطره افتادن حیات ملی به صورت رسمی وضعیت اضطراری اعلام کرده، آن را به سازمان ملل متحد، شورای اروپا و سازمان کشورهای امریکایی اعلام کردند و با استناد به آن، اجرای تعدادی از مصادیق حقوق بشر را به حالت تعلیق درآوردند (بیگزاده و دیگران، ۱۳۹۹: ۳۹).

۳. اصل ۳۸ قانون اساسی فرانسه مقرر داشته است: دولت می‌تواند برای اجرای برنامه‌های خود از پارلمان کسب اجازه نماید که برای مدت محدودی از طریق تصویب مصوبه تصمیماتی اتخاذ نماید که این تصمیمات در حکم قانون است. این مصوبه پس از استعلام نظریه شورای دولتی در هیئت وزیران به تأیید خواهد رسید و پس از انتشار، قدرت اجرایی می‌یابد. چنانچه لایحه دولت در مورد تصویب آن‌ها تا تاریخی که قانون اعطای

شماره ۲۹۰-۲۰۲۰ (مصوب ۲۳ مارس ۲۰۲۰)، معروف به قانون «وضعیت اضطراری سلامت» تصویب کرد.^۱ بر اساس بند دوم ماده ۱۱ قانون وضعیت اضطراری سلامت، دولت فرانسه اجازه تصویب قوانینی در خصوص فرایند دادرسی کیفری پیدا کرد. اهمیت فرایند کیفری دولت را بر آن داشت تا تنها دو روز بعد، اولین مصوبه به شماره ۳۰۳-۲۰۲۰ را تصویب کند. این قانون در ۲۶ مارس منتشر شد (www.justice.gouv.fr/bo/2020/20200326/JUSD2008571C.pdf) و مفاد آن تا زمان لغو قانون وضعیت اضطراری سلامت لازم‌الاجرا خواهد بود. به موجب این قانون، از آنجایی که قانون آیین دادرسی کیفری نظم عمومی و آزادی‌های اساسی را تضمین می‌کند، در شرایط فعلی نیاز به مقررات تکمیلی دارد، در حالی که کل کشور به صورت آهسته در حرکت است، دادگاه‌ها نیز جز در موارد اضطراری فعالیت دیگری نخواهند داشت.

در بلژیک نیز شرایط مشابهی برقرار است. حتی در بلژیک از کرونا به‌عنوان یکی از واضعان قانون در کنار قوه مقننه و پادشاه نام برده شده است (Waeterinckx, et.al, 2020: 1-4). دولت فدرال پیش‌نویس فرمان‌های سلطنتی را در زمینه‌های مختلف آماده و به پادشاه تقدیم نمود که مقررات مربوط به فرایند کیفری در فرمان شماره ۳ آوریل ۲۰۲۰ پیش‌بینی شده است. در این فرمان، مقررات مختلفی در زمینه رسیدگی کیفری و اجرای مجازات‌ها در نظر گرفته شده است (http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi).

در نظام کیفری ایران، گرچه قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و واگیردار (۱۳۲۰)، وزارت بهداشت را به اجرای آیین‌نامه‌ها و مقرراتی در زمینه مقابله با انتشار بیماری‌های آمیزشی و واگیردار در حوزه‌های مختلف و پیگرد افراد متخلف مکلف کرده (عامری و حبیب‌نژاد، ۱۴۰۰: ۱۷۴-۱۷۵)، ولی در خصوص فرایند دادرسی در وضعیت بحرانی ناشی از بیماری‌های واگیردار مقرره‌ای پیش‌بینی نکرده است. افزون بر این، این قانون صرفاً به نحو

اختیارات مشخص نموده به مجلس ارائه نشود، لایحه یادشده کان‌لم‌یکن تلقی می‌گردد. پس از سپری شدن این مدت، در بند اول این اصل مصوبات غیرقابل تغییر می‌باشند، مگر به وسیله قانون و در مواردی که در حیطه اختیارات قوه مقننه قرار گرفته‌اند.

۱. به موجب ماده ۴ این قانون و ماده ۱۳-۳۱۳۱ قانون بهداشت عمومی، مدت اجرای این قانون دو ماه است و تمدید وضعیت اضطراری سلامت بیش از مدت پیش‌بینی شده در بند اول این ماده تنها پس از نظر کمیته علمی پیش‌بینی شده در ماده ۱۹-۳۱۳۱ قانون بهداشت عمومی مجاز است. این کمیته متشکل از سه شخصیت واجد شرایط که به ترتیب از سوی رئیس‌جمهور، رئیس مجلس شورای ملی و رئیس مجلس سنا منصوب می‌شوند، تشکیل می‌گردد. تاکنون این قانون چند بار تمدید شده و در آخرین مجوز، تا اول آوریل ۲۰۲۱ تمدید گردیده است که قابلیت تمدید تا دسامبر ۲۰۲۱ را نیز دارد.

۲. اعتبار این فرمان از زمان تصویب سه ماه بود، ولی پادشاه می‌تواند موعد مقرر را با صدور حکمی در شورای وزیران تمدید کند. تاکنون این فرمان چند بار تمدید شده است و با توجه به شرایط فعلی امکان تمدید آن تا بازگشت به شرایط عادی وجود دارد.

حصری از بیماری‌هایی چند از جمله ایدز، سوزاک و سفلیس نام برده و همین امر شمول آن را نسبت به کرونا ممتنع کرده است (شریفی، ۱۳۹۹: ۱۶۲-۱۶۳). صرفاً پس از اعلام رسمی ورود کرونا به ایران در اسفند ۱۳۹۸ و بر اساس مصوبه شورای عالی امنیت ملی، ستاد ملی مقابله با کرونا تشکیل شد و سایر سازمان‌ها مکلف شدند فعالیت‌های خود را در چارچوب مصوبات این ستاد هماهنگ کنند. در این راستا نیز قوه قضائیه تلاش کرد با تصویب بخشنامه‌های مختلف، راهکارهایی اتخاذ کند که چرخه انتقال این ویروس را در دادگستری قطع و یا محدود کند. تمرکز اصلی این بخشنامه‌ها بر رعایت ضوابط بهداشتی، دورکاری کارکنان، توسعه استفاده از فناوری‌های الکترونیکی و کاهش جمعیت زندان‌ها بوده است.

با عنایت به تغییراتی که پس از همه‌گیری کرونا در رسیدگی‌های کیفری رخ داده است، این مقاله در نظر دارد با رویکردی تطبیقی، تأثیرات این همه‌گیری بر رسیدگی‌های کیفری را در نظام‌های فرانسه، بلژیک و ایران مورد بحث قرار دهد.

۱. ضوابط ناظر بر کاهش تجمع و حفظ فاصله اجتماعی

بر اساس ضوابط مقرر در مواد ۳۰۶ و ۴۰۰ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، اصل بر علنی بودن رسیدگی است. با وجود این، دادگاه می‌تواند با ذکر این موضوع که علنی بودن رسیدگی برای نظم، آرامش جلسات، کرامت شخص یا منافع شخص ثالث خطرناک است، با رأی صادره در جلسه علنی، دستور دهد که مذاکرات به صورت غیرعلنی برگزار شود. به موجب ماده ۷ مصوبه پیش‌گفته، رئیس دادگاه می‌تواند قبل از آغاز جلسه تصمیم بگیرد که در صورت تضمین شرایط لازم برای محافظت از سلامتی افراد حاضر، دادرسی علنی در حضور تعداد محدود یا پشت درهای بسته برگزار شود. همچنین تحت شرایط تعیین شده از سوی رئیس دادگاه به منظور رعایت دادرسی عادلانه، روزنامه‌نگاران می‌توانند در جلسه دادرسی شرکت کنند؛ حتی اگر برای محافظت از سلامتی افراد دستور داده شده باشد که جلسه به صورت غیرعلنی برگزار شود. چنین محدودیت‌هایی در علنی بودن محاکمه با ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز سازگار است. به نظر می‌رسد این موضوع با توجه به همه‌گیری کرونا و مسئله حفظ نظم عمومی و حمایت از سلامتی افراد، با قانون اساسی فرانسه نیز مطابقت دارد (Burgogue-Larsen, 2002: 76). ماده ۷ مصوبه، پیش‌بینی کرده در مواردی که قاضی دستور می‌دهد تا رسیدگی پشت درهای بسته برگزار شود، قسمت اجرایی حکم باید بدون تأخیر در محلی از دادگاه که برای عموم قابل دسترس است، ارسال شود. دادگاه اروپایی حقوق بشر نیز پیش از این پذیرفته بود که ارسال تصمیم دادگاه نزد عموم می‌تواند شرط علنی بودن محاکمه را تأمین کند و آنچه ممنوع شده این است که تصمیم دادگاه کاملاً از دید عموم مخفی بماند (https://www.dalloz-actualite.fr/sites/dalloz-actualite.fr/files/resources/2014/03/annual_report_2013_prov_fra.pdf). مفاد این مصوبه در

جلسات بازپرسی نیز اعمال شده و وقتی بازپرس تصمیم گرفت متهم را به صورت موقت بازداشت کند، قاضی آزادی‌ها و بازداشت می‌تواند سازماندهی حضور خبرنگاران را به روشی که صلاح می‌داند، انجام دهد (<https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000019219076>).

در بلژیک نیز با هدف جلوگیری از ارتباط افراد، فرمان سلطنتی رسیدگی بدون حضور طرفین و به صورت کتبی را پیش‌بینی کرده است. از یک طرف، انتقال بازداشت‌شدگان و سایر افراد محروم از آزادی محدود شده، و از طرف دیگر، اجرای مجازات برای محکومان واجد شرایط متوقف شده است. همچنین این فرمان در جهت کاهش جمعیت زندان‌ها و محدود کردن ورود و خروج آنان، اعطای مرخصی به محکومان را پیش‌بینی کرده است. به موجب ماده ۲ فرمان سلطنتی، غیر از بندهای ۷ و ۸ ماده ۲۱ مکرر، بند ۴ مواد ۶-۲۸ و ۸-۲۸، بند ۷ ماده ۹-۲۸، بندهای ۵ و ۶ ماده ۳-۶۱ و بندهای ۵ و ۶ ماده ۴-۶۱ قانون تحقیقات جنایی، در سایر موارد رسیدگی‌ها بدون حضور طرفین است و به درخواست‌های مطرح‌شده به صورت کتبی رسیدگی می‌شود. برای مثال، زمانی که دادستان، متقاضی و وکیل وی مشاهدات خود را به صورت کتبی به اتاق کیفرخواست منتقل می‌کنند، این موارد بدون تأخیر و با سریع‌ترین روش ارتباطی کتبی، برای اظهار نظر به طرف‌های دیگر پرونده منتقل می‌شود و تمامی فرایندها دادرسی به صورت کتبی برگزار خواهد شد.

اگر آلبر کامو^۸ می‌گوید: «یک جامعه بر اساس وضعیت زندان‌های آن قضاوت می‌شود»^۹ به این

۱. ناظر بر رسیدگی حضوری در تحقیقات دادستان.

۲. ناظر بر رسیدگی حضوری در اتاق کیفرخواست.

۳. ناظر بر اقدامات و رسیدگی‌های دادستان در خصوص اموال توقیف‌شده.

۴. ناظر بر رسیدگی به درخواست تجدیدنظرخواهی.

۵. ناظر بر فرجام‌خواهی.

۶. اتاق کیفرخواست شعبه‌ای از دادگاه تجدیدنظر است که متشکل از سه مشاور دادگاه تجدیدنظر، دادستان یا یکی از نمایندگان وی و یک مدیر دفتر است. پس از ارتکاب جرم، قاضی تحقیق، تحقیقات را انجام داده، سپس پرونده را به اتاق شورا ارجاع می‌دهد. این اتاق باید تصمیم بگیرد که متهم باید در دادگاه کیفری یا دادگاه تجدیدنظر یا حتی در دادگاه پلیس محاکمه شود. در صورت عدم موافقت متهم با تصمیم اتاق شورا، وی می‌تواند به اتاق کیفرخواست تجدیدنظرخواهی کند. در پایان تحقیقات یک جنایت، اتاق شورا پس از رسیدگی موضوع را به اتاق کیفرخواست ارجاع می‌دهد. شایان ذکر است اتاق شورا نیز از یک قاضی دادگاه بدوی، یک قاضی تحقیق و دادستان تشکیل شده است که در زمان‌های مختلف در تحقیقات جنایی مداخله می‌کنند. در جلسات اتاق شورا متهم یا وکیل وی نیز حضور دارند. در صورت بازداشت متهم، اتاق شورا برای حفظ یا لغو دستور بازداشت وارد عمل می‌شود. در پایان تحقیقات، به درخواست مدعی‌العموم، اتاق شورا در مورد جلب به دادرسی تصمیم خواهد گرفت.

7. Albert Camus

۸. آلبر کامو، نویسنده، فیلسوف و روزنامه‌نگار فرانسوی و برنده جایزه نوبل ادبی است. کتاب مشهور «بیگانه» و

دلیل است که رفتار با کسانی که به تقصیر قضاوت می‌شوند، بیش از همه عمق انسانیت ما را نشان می‌دهد. این موضوع در مواقع بحرانی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند، زیرا در این شرایط، توانایی ما برای انسان‌سازی و به رسمیت شناختن دیگران به‌عنوان افراد شایسته احترام نمود پیدا می‌کند. فرمان سلطنتی نیز با بهره‌گیری از این بحران تلاش دارد محکومان را از سیاست فاجعه‌بار زندان‌ها دور کند. به همین دلیل این فرمان، اجرای برخی احکام را به حالت تعلیق درآورده، تا انقضای این فرمان اجرای مجازات متوقف می‌شود. همچنین برخی محکومان از آزادی موقت بهره‌مند می‌شوند. در همین راستا ماده ۶ فرمان به برخی محکومان اجازه داده است تا انقضای این فرمان، زندان را ترک کنند. همه ملاقات‌ها در زندان به‌جز ملاقات با وکیل ممنوع است. ملاقات با خانواده به حالت تعلیق درآمده، ولی در مقابل، برای ارتباط زندانیان با خانواده به هر نفر ۲۰ یورو اعتبار مکالمه اختصاص داده شده است. این امر با هدف کاهش جمعیت زندان، کاهش خطر ابتلای زندانیان و در نتیجه، کمک به مقابله با خطر شیوع کرونا صورت گرفته است.

ماده ۷ فرمان سلطنتی شرایطی را تعیین کرده تا تنها افراد واجد شرایط از توقف اجرای حکم برخوردار شوند. به‌موجب این ماده، محکوم باید در شش ماه گذشته از حداقل ۳۶ ساعت مرخصی مطابق ماده ۶ یا ماده ۵۹ قانون ۱۷ می ۲۰۰۶ بهره‌مند شده باشد، یا اینکه جزء گروه‌های آسیب‌پذیر در برابر کرونا باشد. به‌عبارت دیگر، زندانی بالای ۶۰ سال بوده، یا دارای بیماری‌های مزمن از قبیل دیابت، بیماری قلبی، ریوی یا کلیوی باشد. همچنین محکوم باید آدرس ثابت و وسایل معیشتی کافی داشته باشد، آزادی وی موجب آزار و اذیت قربانی نگردد، و به صورت کتبی با توقف اجرای حکم و شرایط ضمیمه آن موافقت کند. شرایط ضمیمه عبارت است از اینکه متعهد شود مرتکب جرم جدید نشود، همیشه از طریق تلفن در دسترس باشد، به درخواست مدیر زندان فوراً به زندان بازگردد، به خارج از کشور سفر نکند، بزه‌دیده را آزار ندهد، اگر در جایی با بزه‌دیده روبرو شد بلافاصله محل را ترک کند و اقدامات محدودکننده دولت به‌عنوان بخشی از مبارزه با همه‌گیری را اجرا نماید. سایر افرادی که در حال گذراندن دوره

-
- مقاله جریان‌ساز «افسانه سیزیف» از آثار اوست (<http://www.millebabords.org/spip.php?article15838>).
۱. مطابق این مواد، محکوم اجازه دارد سه بار در هر بازه زمانی سه‌ماهه، به مدت ۳۶ ساعت از زندان خارج شود. قاضی اجرای احکام ظرف مدت دو ماه از صدور حکم در ارتباط با نحوه و چگونگی اجرای حکم تصمیم می‌گیرد و در صورت ضرورت می‌تواند نوع یا میزان حکم را تغییر دهد. او می‌تواند اجازه ترک زندان، مرخصی، بازداشت محدود یا نظارت الکترونیک را در خصوص محکوم صادر کند. این موارد با هدف حفظ و ارتقای روابط خانوادگی، عاطفی و اجتماعی محکوم و آماده‌سازی وی برای بازگشت به اجتماع اعطا می‌شود.
 ۲. این قانون در خصوص وضعیت حقوق افراد محکوم به زندان و حقوقی که در چارچوب نحوه اجرای مجازات‌ها برای قربانی در نظر گرفته شده، است.

محکومیت به صورت بازداشت محدود هستند؛ می‌توانند از تعلیق اجرای مجازات استفاده کنند. افرادی که چند حکم محکومیت دارند که مجازات آن‌ها بیش از ده سال حبس است، یا سابقه چند فقره حبس دارند، محکومان به حبس ابد، محکومان جرایم جنسی و جرایم علیه اطفال مشمول تعلیق نمی‌شوند. چنانچه قاضی اجرای احکام با توقف اجرای حکم موافق نباشد، با ذکر دلیل مخالفت خود را اعلام می‌کند. این تصمیم غیرقابل اعتراض است.

بر اساس ماده ۱۰ فرمان سلطنتی، دادستان عمومی حوزه قضایی که توقف اجرای حکم در آنجا اتفاق می‌افتد، باید در اسرع وقت از این موضوع و شرایط عمومی آن مطلع شود. بزه‌دیده نیز باید در سریع‌ترین زمان ممکن و حداکثر ظرف مدت ۲۴ ساعت با سریع‌ترین وسیله ارتباطی کتبی از توقف اجرای حکم و شرایط عمومی آن آگاه گردد. ماده ۱۲ فرمان پیش‌بینی کرده است در صورت عدم رعایت شرایط ضمیمه، قاضی اجرای احکام می‌تواند این تصمیم را لغو کند و بزه‌دیده باید در سریع‌ترین زمان ممکن و حداکثر ظرف مدت ۲۴ ساعت، با سریع‌ترین وسیله ارتباطی کتبی از لغو آن مطلع شود. اگر محکوم به‌طور جدی تمامیت جسمی یا روحی اشخاص ثالث را به‌خطر اندازد، دادستان دادگاهی که فرد محکوم در آن حضور یافته است، می‌تواند دستور بازداشت موقت وی را صادر کند. دادستان بلافاصله تصمیم خود را به قاضی اجرای احکام اطلاع می‌دهد و قاضی نامبرده ظرف هفت روز پس از دستگیری فرد در مورد لغو توقف اجرای حکم تصمیم‌گیری می‌کند. این تصمیم ظرف ۲۴ ساعت به صورت کتبی به محکوم، دادستان و بزه‌دیده ابلاغ می‌شود. در پایان مدت توقف اجرای حکم، مدیر زندان با محکوم تماس می‌گیرد تا وی به زندان بازگردد. همان‌گونه که از نام این سازوکار پیداست، اجرای مجازات تا پایان شرایط بحرانی متوقف می‌شود؛ بنابراین پس از پایان شرایط بحرانی، محکوم برای تحمل ادامه محکومیت به زندان برمی‌گردد.

ماده ۱۴ فرمان یادشده ناظر بر محکومانی است که نمی‌توانند از توقف اجرای حکم بهره‌مند شوند. بر اساس این ماده و در راستای ماده ۵۹ قانون ۱۷ می ۲۰۰۶، قاضی اجرای احکام می‌تواند به این افراد اجازه ترک زندان، مرخصی، بازداشت محدود یا نظارت الکترونیک را اعطا کند. در مواردی که تنها ۶ ماه به پایان محکومیت فرد باقی مانده است، قاضی اجرای احکام می‌تواند محکوم را تحت شرایط یادشده در مواد ۷ و ۸ فرمان به‌طور موقت آزاد کند.

به‌موجب ماده ۱۶ فرمان در مورد مرخصی افرادی که در بازپروری به‌سر می‌برند (موارد یادشده در بند ۳ ماده ۴ قانون ۵ می ۲۰۱۴)، به‌منظور حفظ فاصله اجتماعی جلسات

۱. به‌موجب ماده ۲۱ قانون ۱۷ می ۲۰۰۶، بازداشت محدود روشی است که به زندانی اجازه می‌دهد به‌طور منظم و برای مدت معین، حداکثر یک ساعت در روز با هدف دفاع از منافع شغلی، تحصیلی یا خانوادگی که نیاز به حضور وی در خارج از زندان دارد، از زندان خارج شود.

۲. در صورتی که قاضی حمایت اجتماعی حکم صادره را مفید نداند، ممکن است از متقاضی بخواهد اطلاعات

رسیدگی به متقاضیان اتاق حمایت اجتماعی صرفاً با حضور وکیل وی برگزار می‌شود و اگر به دلایلی اتاق حمایت اجتماعی حضور فرد را ضروری بداند باید دلایل این تصمیم را اعلام کند. در فرانسه نیز در راستای حفظ فاصله اجتماعی در ابتدای شیوع همه‌گیری مقامات اجرایی اقدام به تعلیق ملاقات زندانیان و فعالیت‌های ورزشی در زندان‌ها نمودند. این امر باعث آشوب در زندان‌ها و متشنج شدن وضعیت زندان‌ها شد. از این رو، قانون‌گذار مجبور شد تدابیر دیگری اتخاذ کند (<https://www.infomie.net/spip.php?article5724&lang=fr>). هم‌زمان وزیر دادگستری در بیانیه‌ای از دادگاه‌ها درخواست کرد اجرای حبس‌های کوتاه‌مدت را به تعویق بیندازند، زندانیان را آزاد کرده، ضوابط بازداشتگاه‌های پرجمعیت را اصلاح نمایند. البته هدف این نبود که آزادسازی گسترده و غیرمتمایز بازداشت‌شدگان دنبال شود، حتی اگر این امر مورد درخواست بسیاری از افراد از جمله کمیساریای عالی سازمان ملل در زمینه حقوق بشر باشد که دولت‌ها و مقامات مربوط را تشویق می‌کند در مواجهه با همه‌گیری به سرعت نسبت به کاهش جمعیت زندان‌ها به‌ویژه آزادی زندانیان مسن، بیماران و محکومان کم‌خطر اقدام کنند

<https://unric.org/fr/covid-19-lonu-appelle-a-des-mesures-urgentes-pour-les-prisons/>). قانون‌گذار برای مدیریت وضعیت زندانیان مقررات خاصی را در زمینه ارتباط با این افراد و همچنین انتقال آن‌ها به دادگاه و برعکس پیش‌بینی کرده است. به‌منظور ساده‌سازی پذیرایی از افراد تحت کنترل عدالت و کاهش انتقال‌ها، ماده ۲۱ مصوبه مقرر داشت که با وجود مفاد بند آخر ماده ۷۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری، اشخاص تحت نظر، متهمان به جنحه و

۱. بیشتری در این زمینه ارائه دهد. این دادرسی باید حداکثر یک ماه پس از دریافت درخواست انجام شود. برخی افراد به دلیل بیماری روانی قادر به کنترل خود نبوده، متوجه اعمالی که مرتکب می‌شوند، نیستند. هنگامی که این افراد مرتکب جنحه یا جنایت می‌شوند، پس از تشخیص روان‌پزشک خبره، دادگاه کیفری، دادگاه تجدیدنظر یا اتاق شورا وی را مسئول نمی‌شناسد. با این حال، دادگاه کیفری، دادگاه تجدیدنظر یا اتاق شورا می‌توانند در مورد بازپروری وی تصمیم بگیرند. در این موارد، دادگاه دیگری به نام «اتاق حمایت اجتماعی» به اجرای این تصمیم و چگونگی آن می‌پردازد. در چنین مواردی اتاق حمایت اجتماعی ظرف دو ماه تصمیم می‌گیرد که فرد دوران بازداشت خود را تا زمان بهبودی کامل در یک مرکز دفاع اجتماعی یا یک مرکز روان‌پزشکی قانونی یا یک بیمارستان روان‌پزشکی بگذراند یا به‌طور آزمایشی آزاد باشد. اتاق حمایت اجتماعی متشکل از یک قاضی، یک روان‌شناس و یک متخصص در حوزه بازاجتماعی است.
۲. ماده ۷۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «اشخاص تحت نظر، متهمان به جنحه و متهمان به جنایت، بازداشت موقت را در بازداشتگاه تحمل می‌کنند. در کنار هر دادگاه شهرستان، دادگاه تجدیدنظر و دادگاه جنایی یک بازداشتگاه وجود دارد. آیین‌نامه یک یا چند بازداشتگاهی را که متهمان تحت نظر، متهمان به جنحه و متهمان به جنایت وارد در صلاحیت هرکدام از این مراجع در آن بازداشت می‌شوند، مشخص می‌نماید. به‌طور استثنایی، اشخاص یادشده در بند اول با توجه به شخصیت یا رفتار آن‌ها، می‌توانند مجازات خود را در یک مؤسسه سپری کنند؛ زمانی که این تصمیم برای جلوگیری از فرار یا حفظ امنیت و نظم مراکز زندان‌ها ضروری به نظر برسد. همچنین این متهمان می‌توانند برای اجرای مجازات به یک مؤسسه در یک

جنایت را می‌توان برای اجرای مجازات به یک مؤسسه سپرد؛ البته تحت شرایط پیش‌بینی شده در ماده ۲-۷۲۶ قانون آیین دادرسی کیفری. بنابراین از این طریق می‌توان از تماس و ازدحام این افراد در زندان‌ها جلوگیری کرد.

در فرانسه ماده ۲۳ مصوبه برای تسهیل توزیع همگن زندانیان، به‌طور قابل‌توجهی شرایط انتقال بازداشت‌شدگان را ساده کرده است. به‌موجب این ماده به‌منظور مقابله با همه‌گیری می‌توان اشخاص محکوم، تحت نظر، متهمان به جنحه و جنایت را بدون نیاز به توافق قبلی یا نظر مقامات قضایی ذی‌صلاح به زندان دیگر منتقل کرد. با این حال، باید این انتقال‌ها را بلافاصله به اطلاع قاضی اجرای احکام و دادستان عمومی برساند تا در صورت لزوم بتوانند آن را خاتمه داده یا اصلاح کنند. شایان ذکر است وقتی محکوم یا متهم یا رئیس زندان تقاضای تغییر زندان می‌کنند، به‌موجب ماده ۱-۸۲ قانون آیین دادرسی کیفری لازم است قاضی اجرای احکام و دادستان عمومی موافقت نمایند.

بر اساس ماده ۵-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه در زمان‌های عادی، تصمیمات راجع به تخفیف مجازات، مجوز خروج از زندان و اعطای مرخصی به دستور قاضی اجرای احکام و پس از مشورت با کمیسیون اجرای احکام اتخاذ می‌شود. این روند زمان‌بر است، زیرا این جلسات ماهی یک بار و با حضور دادستان عمومی برگزار می‌شود. در مواجهه با بحران کرونا، بند ۱ ماده ۲۵ مصوبه این رویه دست‌وپاگیر را تعدیل نموده، هم‌اکنون این تصمیمات می‌توانند در صورت نظر مساعد دادستان بدون مشورت با کمیسیون اجرای احکام اتخاذ شوند.^۱

هنگامی که می‌خواهیم ارتباط افراد را در زمان همه‌گیری محدود کنیم، ابزارهای الکترونیکی ارتباط از راه دور وسایل ایدئالی هستند. در فرانسه، علاوه بر طرح شکایت الکترونیکی به‌موجب قانون ۲۰۱۹-۲۰۱۹؛ مصوبه پیش‌گفته دستور ایجاد سامانه آنلاین «پیش از شکایت» را داده تا از حضور بیش از حد افراد در اداره پلیس اجتناب شود. همچنین ماده ۵ مصوبه پیش‌بینی کرده است که با استناد به ماده ۷۱-۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری،^۲ بدون

منطقه خاص، تحت شرایط پیش‌بینی شده در ماده ۲-۷۲۶ اختصاص داده شوند».

۱. به‌موجب ماده ۱-۷۱۲-۴ قانون آیین دادرسی کیفری، این کمیسیون به ریاست قاضی اجرای احکام، دادستان عمومی، رئیس زندان و نماینده اتاق ادغام مجدد افراد بازداشت‌شده، تشکیل می‌شود.

۲. این قانون تحت عنوان «برنامه‌ریزی و اصلاحات برای سیستم عدالت» مصوب ۲۳ مارس ۲۰۱۹ است.

۳. هنگامی که ضرورت تحقیق یا رسیدگی ایجاب کند، استماع یا بازجویی از اشخاص و مواجهه آن‌ها می‌تواند از طریق دستگاه‌های ارتباط از راه دور که محرمانه بودن ارتباط از طریق آن‌ها تضمین شده باشد، انجام شود. در این شرایط، معرفی برای ادامه تحت نظر یا بازداشت می‌تواند با استفاده از دستگاه‌های ارتباط از راه دور انجام گیرد. در هر کدام از این مکان‌ها صورتجلسه‌ای از عملیاتی که انجام شده است، تهیه می‌شود. همچنین این مقررات برای استماع یا بازجویی زندانی از سوی بازپرس، مذاکره حضوری پیش از استقرار زندانی برای علت دیگری در بازداشت موقت، مذاکره حضوری با متهم برای استمرار بازداشت موقت، اعتراض به بازداشت موقت

نیاز به توافق طرفین، در صورت لزوم تمام جلسات دادگاه‌ها به وسیله دستگاه‌های ارتباط از راه دور برگزار شود. این مقرر حکمی بی سابقه است، زیرا قاضی می‌تواند بدون رضایت طرفین و بدون ارائه دلیل جلسات را از طریق ویدیوکنفرانس برگزار کند. این درحالی است که پیش از این، برگزاری جلسات به صورت ویدیوکنفرانس به موارد خاصی همانند مواقعی که بزه دیده جزء گروه‌های آسیب‌پذیر بوده و جدایی وی از متهم ضروری است و یا جلسات استماع شهادت شهود در جرایم سازمان‌یافته، محدود می‌شد (Gori & Pahladsingh, 2021: 575).

در صورت عدم امکان فنی برگزاری جلسه دادگاه به وسیله ابزارهای ارتباط از راه دور، قاضی می‌تواند از هر وسیله ارتباطی دیگر از قبیل تلفن استفاده کند. با وجود صراحت این ماده و ماده ۱۹ مصوبه که بیان می‌کند «در هر صورت دادگاه موظف است از کیفیت ارتباط از راه دور، هویت افراد، محرمانه بودن بحث و گفتگو بین طرفین و وکلای آنها و حقوق دفاعی طرفین و اصل توافقی بودن دادرسی اطمینان حاصل نموده و آن را تضمین کند»، حقوق دانان فرانسوی معتقدند در کنفرانس ویدیویی به چالش کشیدن پرونده به سهولت حضور فیزیکی نیست و این موضوع حقوق دفاعی موکل را نقض می‌کند. هرچند نظر مخالف معتقد است که شرایط بحرانی کنونی، استفاده اجباری از دستگاه‌های سمعی-بصری ارتباط از راه دور را توجیه می‌کند، به ویژه برای افرادی که در زندان حضور دارند و حضور در دادگاه سلامت جسمی آنان را به خطر می‌اندازد (Ribeyre, 2020: 73-74). صورتجلسه نشست‌های ارتباط از راه دور از سوی دفتر دادگاه ثبت و تنظیم می‌شود. حقوق دانان از این پدیده به عنوان ظهور «عدالت فیس تایم» یاد کرده‌اند (ww.actu-juridique.fr/justice/le-sm-attaque-les-ordonnances-de-la-chancellerie-devant-le-conseil-detat/).

ماده ۱۳ مصوبه نیز صرف‌نظر از مفاد مواد ۴-۶۳ و ۲-۴-۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر

نزد شعبه تحقیق یا مرجع دادرسی، بازجویی متهم نزد دادگاه جنایی، احضار شخص به جلسه‌ای که در جریان آن رأی آزادی صادر می‌شود یا فقط منافع خصوصی مورد حکم قرار می‌گیرد، بازجویی شخص بازداشت‌شده بر اساس دستور جلب، دستور بازداشت یا دستور بازداشت اروپایی از سوی دادستان یا دادستان استان یا بازجویی متهم در دادگاه پلیس یا دادگاه محلی پلیس، در صورتی که متهم به علت دیگری در بازداشت نباشد، قابل اجرا است. در اجرای مقررات بندهای پیشین، اگر یک وکیل شخص را همراهی می‌کند، وکیل می‌تواند در مرجع صالح با ذی‌نفع حضور یابد. ابتدا وکیل می‌تواند با روشی محرمانه از طریق استفاده از دستگاه‌های الکترونیکی سمعی-بصری با متهم ارتباط برقرار کند. سپس باید یک کپی کامل از پرونده در مکان‌های بازداشت در اختیار او قرار گیرد. در صورت ضرورت می‌توان از طریق دستگاه‌های ارتباط از راه دور از کمک‌های مترجم در جریان استماع، بازجویی یا مواجهه نیز استفاده کرد.

۱. Face Time نرم‌افزار ارتباط تصویری است که از سوی شرکت اپل طراحی شده و بر روی وسایلی که سیستم عامل آن IOS است، قابل نصب می‌باشد. مراد از عدالت فیس تایم نیز استعاره از مجازی شدن رسیدگی‌های کیفری است.

۲. این مواد ناظر بر دیدار فوری و حضوری وکیل با موکل در فرایند تحقیق و رسیدگی در پرونده و دفاع از وی

می‌دارد که مصاحبه با وکیل شخصی که در بازداشت پلیس یا تحت نظر است و همچنین دفاع از وی از سوی وکیل در طول جلسات دادرسی می‌تواند از طریق یک وسیله ارتباط الکترونیکی از قبیل تلفن انجام پذیرد؛ مشروط بر اینکه محرمانه بودن مکالمات تضمین گردد. در همین راستا، ماده ۱۹ مصوبه پیش‌بینی کرده که در صورت عدم امکان استفاده از کنفرانس ویدیویی و ارتباط الکترونیکی، یک فرایند کتبی در برابر قاضی برای تصمیم‌گیری فراهم خواهد شد. با این حال، در مورد متهمان نوجوان، می‌توان به مشروعیت این روند شک کرد، زیرا این مصوبه همچنان حفظ حضور فیزیکی وکیل برای بازداشت اطفال بین ۱۰ تا ۱۳ سال را توصیه می‌کند.

در بلژیک به موجب ماده ۱۸ فرمان، جلسات دادگاه اجرای احکام و دادگاه‌های کیفری در مورد محکوم زندانی و متهمان بازداشت‌شده در زندان برگزار می‌شود. در حال حاضر استفاده گسترده از رویه مکتوب در دستور کار دادگاه‌ها قرار گرفته است. وزیر دادگستری در حال تهیه لایحه‌ای است تا در امور جنایی جلسات دادرسی ویدیویی به یک قاعده تبدیل شود (<https://plus.lesoir.be/335503/article/2020-11-02/justice-la-videoconference-casse-tete-pour-la-nouvelle-loi-covid>).

با این حال، این موضوع مورد مخالفت شدید حقوق دانان قرار گرفته است، زیرا از یک سو نگران دامنه اقدامات اعلام‌شده هستند، چراکه این موارد بخشی از گرایش قدرت اجرایی برای دخالت در سیستم قضایی است که مغایر با اصل تفکیک قوا می‌باشد که مبنای قانون اساسی بلژیک است. (<https://plus.lesoir.be/338895/article/2020-11-20/le-ministre-de-la-justice-patron-du-parquet-et-chef-de-administration-justice>).

از سوی دیگر، پایان این همه‌گیری نامعلوم و دور از دسترس به نظر می‌رسد و سازماندهی فرایند عدالت کیفری در این دوره استثنایی در درازمدت به روشی مناسب نیازمند است (<https://lesad.be/category/activites/recours-juridictionnels/acces-a-la-justice/>). از آنجایی که حق دسترسی به قاضی باید عینی و مؤثر باشد و نه نظری و ذهنی، بنابراین لازم است شرایطی فراهم شود که به همه حوزه‌های قضایی اجازه اجرای عدالت به روشی انسانی و در یک بازه زمانی معقول داده شود. در موارد خاص، به‌ویژه در امور کیفری، حضور فیزیکی فرد در جلسه دادرسی

است که در بند اول تا سوم مقرر می‌دارد: از شروع تحت نظر، شخص می‌تواند تقاضای وکیل نماید. در صورتی که وی وکیلی را انتخاب نکرده باشد یا وکیل انتخابی نتواند حاضر شود، او می‌تواند از رئیس کانون وکلا تقاضای تعیین وکیل نماید. رئیس کانون وکلا فوراً و از هر طریق، از این موضوع مطلع می‌شود. وکیل می‌تواند در شرایطی که محرمانه بودن مذاکرات آن‌ها حفظ شود، با شخص تحت نظر ملاقات کند. او به وسیله افسر پلیس قضایی از ماهیت و تاریخ جرمی که درباره آن تحقیق صورت می‌گیرد، آگاه می‌شود.

۱. جلسات دادرسی که به صورت تلفنی برگزار می‌شود و قاضی با طرفین و سایر افراد مرتبط با پرونده ارتباط تصویری ندارد، از جهت مطابقت با مواد ۶ و ۱۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیازمند تأمل است (Gori & Pahladsingh, 2021: 575).

یک حق اساسی است که از سوی دادگاه قانون اساسی نیز به رسمیت شناخته شده است (<https://avocats.be/sites/default/files/21.06.18%20Communiqu%C3%A9%20de%20presse%20-%20-%20-%20On%20ne%20vend%20pas%20un%20chat%20dans%20un%20sac.pdf>). نتیجه، متهم باید همیشه بتواند با کمک وکیلش شخصاً در جلسات دادرسی حضور یابد، مگر اینکه به صراحت از آن چشم‌پوشی کند. افزون بر این، منتقدان بر این باورند استفاده از ابزار الکترونیکی از راه دور و کنفرانس ویدیویی، علاوه بر نداشتن چارچوب قانونی، اجرای آن نیز دشوار است، زیرا در امور کیفری ماهیت شفاهی مباحث و درک قاضی از تعاملات بین طرفین از اهمیت اساسی برخوردار است. استفاده از کنفرانس ویدیویی به‌ویژه در مورد گروه‌های آسیب‌پذیر تأثیر منفی دارد و حق دادرسی عادلانه را نقض می‌کند (Byrom, 2020: 7). افزون بر این، طرفین دعوا نیز از نظر دسترسی به ابزارهای الکترونیکی در جایگاه برابری قرار ندارند. این نابرابری هم در دسترسی به تجهیزات الکترونیکی و هم در دانش استفاده از این ابزارها مشاهده می‌شود؛ همچنان که گروه‌هایی مانند بی‌خانمان‌ها، افراد مسن، اطفال، زندانیان و کم‌سوادها در سطح نابرابری در مقایسه با سایر گروه‌ها قرار دارند. از سوی دیگر، هیچ تضمینی برای برقراری اصل علنی بودن دادرسی در زمان استفاده از ابزار الکترونیکی ارتباط از راه دور و کنفرانس ویدیویی وجود ندارد. همچنین پرسش‌های زیادی در زمینه حفاظت از داده‌ها مطرح است. استفاده از ابزارهای الکترونیکی ارتباط از راه دور و کنفرانس ویدیویی مستلزم کاربرد نرم‌افزارهایی است که از سوی شرکت‌های امریکایی طراحی شده است. این امر مشکلات قانونی ایجاد می‌کند، زیرا این ابزارها موجب دسترسی شرکت‌های امریکایی به داده‌های حساس می‌شود (<https://plus.lesoir.be/335503/article/2020-11-02/justice-la-videoconference-casse-tete-pour-la-nouvelle-loi-covid>).

حفاظت از داده‌های افراد در دادرسی کیفری امر مهمی است و بعید به نظر می‌رسد که سیستم‌های کنفرانس ویدیویی دستورالعمل‌های حفاظت از داده‌ها را رعایت کنند. علاوه بر این، این نگرانی وجود دارد که سازوکار جدید به بهانه الزامات بهداشتی ناشی از همه‌گیری کرونا موجب لغو دائمی جلسات عمومی شده، در نتیجه (<https://lesad.be/category/activites/recours-juridictionnels/acces-a-la-justice/>) حق دادرسی عادلانه و اصول اساسی فرایند کیفری نادیده انگاشته شود. از این رو، پیشنهاد شده بهتر است با رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی مانند استفاده از ماسک و ژل‌های بهداشتی و تعیین جلسات دادرسی در زمان‌های معین، از افراد درگیر در فرایند دادرسی محافظت شود، بدون اینکه حق دادرسی عادلانه با تمام شاخص‌های آن از قبیل حق دادرسی علنی و حضوری و رسیدگی در مدت معقول نقض گردد.

۱. دادگاه اروپایی حقوق بشر تأکید کرده که حضور متهم در جلسه دادرسی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است، زیرا متهم حق شنیده شدن دارد و همچنین نیاز است تا صحت اظهاراتش بررسی شود و با اظهارات شهود و خود شهود در تقابل قرار گیرد. برای مطالعه بیشتر، نک: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62415> <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62678>

در ایران در ۱۲ اسفند ۱۳۹۸ و چند روز پس از اعلام رسمی ورود کرونا به کشور، قوه قضائیه بخشنامه شماره ۲/۴۰۶۳/۱۰۰۰ را برای اجرا تا پایان فروردین ۱۳۹۹ صادر کرد. در بند ۳ این بخشنامه بر جایگزینی دادرسی کتبی به جای دادرسی حضوری تأکید و بیان شد که «جز در مواردی که حضور اصحاب دعوی ضروری است، به طرفین پرونده‌هایی که اوقات دادرسی آن‌ها تا پایان فروردین ۱۳۹۹ است، به صورت پیامکی اعلام شود که به‌جای مراجعه حضوری مطالب خویش را به صورت لایحه به مراجع قضایی ارسال کنند». همچنین در بند ۵ این بخشنامه بر ضرورت رسیدگی غیرحضوری تأکید و مقرر شده است: «چنانچه رسیدگی کتبی امکان‌پذیر نبوده و رسیدگی حضوری به پرونده نیز ضروری و فوری نیست، اوقات رسیدگی پرونده‌هایی که تا پایان فروردین ۱۳۹۹ تعیین وقت شده، تجدید شود». این بخشنامه در موج اول کرونا و در شرایطی صادر شد که تصور اولیه این بود که با شروع فصل گرما، این ویروس از بین رفته، یا شیوع آن کاهش می‌یابد.

در فروردین ۱۳۹۹ دوباره قوه قضائیه بخشنامه‌ای در ۲۲ بند صادر کرد. در این بخشنامه در راستای کاهش مراجعه مردم به دادگستری در چند بند بر توسعه فناوری‌های الکترونیکی در فرایند رسیدگی‌ها تأکید شده است؛ چنان‌که در بند ۴ بخشنامه بر استفاده حداکثری و به‌موقع از ابزار الکترونیک در تمام مراحل اداری رسیدگی به پرونده‌ها، و همچنین در بند ۵ بر ضرورت استفاده از ظرفیت موجود در ماده ۶۵۹ قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص استفاده از سامانه‌های ویدیوکنفرانس در تحقیق از اصحاب دعوی، اخذ شهادت شهود و یا اخذ نظریات کارشناسی تأکید شده است. گرچه پیش از شیوع کرونا در «درگاه خدمات الکترونیک قضایی»، سامانه کاربری وکلا، کارشناسان دادگستری و اشخاص حقوقی پیش‌بینی شده بود، ولی پس از شیوع ویروس کرونا این سامانه‌ها نیز فعال شد و این امکان برای وکلا، کارشناسان دادگستری و نمایندگان اشخاص حقوقی فراهم شد که شکوائیه‌ها و لوایح خود را به صورت الکترونیکی به مراجع قضایی ارسال کنند؛ چنان‌که بندهای ۶ و ۲۰ این بخشنامه نیز بر ضرورت توسعه این زیرساخت‌ها تأکید کرده است. بندهای ۸، ۹، ۱۰، ۱۱ و ۱۲ بخشنامه نیز بر ضرورت اتخاذ تدابیر مختلف مانند استقرار پیشخوان در مبادی ورودی مراجع قضایی به صورت متمرکز، استفاده از ظرفیت‌های قانونی جهت کاهش رفت و آمد به مراجع قضایی و اطلاع‌رسانی زمان رسیدگی به صورت پیامکی تأکید دارد.

با توجه به اینکه زندان‌ها از مراکز تجمع افراد بوده، حفظ فاصله اجتماعی در آنجا به راحتی میسر نیست و می‌تواند از کانون‌های شیوع این بیماری باشد، قوه قضائیه بر ضرورت حفظ فاصله اجتماعی در زندان‌ها نیز تأکید داشته و برنامه‌های مختلفی را دنبال نموده است. چنان‌که در بند ۱۵ بخشنامه پیش‌گفته بر ضرورت ایجاد بستر لازم برای ارتباط صوتی و تصویری جهت انجام امور قضایی بین زندان‌ها و مراجع قضایی تأکید شده است. همچنین در بند ۱۶ بخشنامه

آمده است که چنانچه حضور قضات در زندان‌ها جهت انجام تحقیق و رسیدگی لازم باشد، باید فضای فیزیکی مناسب با رعایت ضوابط بهداشتی تدارک دیده شود. استفاده حداکثری از نهادهای ارفاقی مانند تعویق صدور حکم، معافیت از کیفر، تعلیق تعقیب، تعلیق اجرای مجازات و تعیین مجازات‌های درجه ۷ و ۸ و مجازات‌های جایگزین حبس نیز در بند ۱۴ بخشنامه مورد تأکید قرار گرفته است.

افزون بر این، قوه قضائیه تلاش نمود با صدور بخشنامه‌های قضایی و آزادسازی زندانیان، زندان‌ها را خلوت کرده، جلو شیوع این بیماری در زندان‌ها را بگیرد. در کنار این اقدامات که در سطح ملی انجام شده است، برخی استان‌ها نیز در سطح محلی اقداماتی را جهت جلوگیری از شیوع ویروس انجام داده‌اند؛ چنان‌که اداره کل زندان‌های استان گلستان پس از شیوع کرونا از شیوه دیدارها در کابین استفاده کرده و تلاش نموده است از این طریق مانع ورود این ویروس به داخل زندان‌ها شود (نیازپور، ۱۳۹۹: ۲۸۷).

در بخشنامه دیگری که در آذر ۱۳۹۹ صادر شد، بر لزوم برنامه‌ریزی جهت کاهش مراجعه مردم به دادگستری از طریق استفاده از فناوری‌های الکترونیکی تأکید گردید؛ چنان‌که در بند ۲ این بخشنامه آمده است که ضرورت دارد ارائه خدمات به صورت الکترونیکی انجام گیرد. همچنین در بند ۷ این بخشنامه بر لزوم استفاده از سامانه‌های الکترونیکی و ارتباط تصویری با رعایت قوانین و مقررات مربوط به منظور برگزاری غیرحضوری جلسات رسیدگی در دعاوی و شکایات تأکید شده است.^۱ با وجود این، عدم تجهیز دادگاه‌ها به سامانه‌های برقراری ارتباط تصویری و نیز ضعف مالی و تجربه و دانش اندک طرفین پرونده‌ها در استفاده از این امکانات، به‌ویژه زمانی که فاقد وکیل هستند، چالش اساسی در استفاده از ارتباط تصویری در رسیدگی‌های کیفری است.

۲. سازماندهی مجدد دادگاه‌ها

همه‌گیری کرونا موجب سازماندهی مجدد ترکیب و صلاحیت دادگاه‌ها شده است. در فرانسه به‌موجب ماده ۹ مصوبه یادشده، شعب تحقیق اجازه یافتند در مواردی که باید رسیدگی به

۱. بر اساس اظهارات رئیس مرکز آمار و فناوری اطلاعات قوه قضائیه، با راه‌اندازی ۴۰ سامانه جدید در سال ۱۳۹۹، ۳ میلیون مراجعه حضوری به دستگاه قضایی حذف شده و ۲/۵ میلیون مراجعه نیز با حداقل حضور صورت گرفته است. همچنین تمام زندان‌ها و ۳ هزار نقطه قضایی به زیرساخت دادرسی الکترونیکی مجهز شده و زیرساخت برگزاری دادگاه‌ها به صورت آنلاین در ۱۵ استان ایجاد شده است (<https://eadl.ir/news/140108902>).

۲. مطابق ماده ۱۹۱ قانون آیین دادرسی کیفری هر دادگاه تجدیدنظر، حداقل یک شعبه تحقیق دارد. شعبه تحقیق از یک رئیس، دو مستشار، یک نماینده دادرسی و یک دفتردار تشکیل شده است. شعب تحقیق در بیشتر موارد، تجدیدنظر در مورد تصمیمات قضات تحقیق و قضات آزادی و بازداشت را بررسی می‌کند. شعبه تحقیق دارای مقام دادگاه تحقیق درجه دو است. برای جرایم و یا جنایاتی که دادرسان، شهرداران، بخشداران

صورت جمعی و با حضور رئیس شعبه و دو مستشار برگزار گردد، با یک قاضی رسیدگی انجام پذیرد. همچنین این مصوبه به‌طور استثنایی به دادگاه جنحه اجازه می‌دهد صرف‌نظر از ماهیت جرم و روش ارجاع آن، تنها با حضور رئیس دادگاه یا عضو جایگزین منصوب به جای او تشکیل و تصمیم لازم اتخاذ گردد؛ مگر اینکه به دلیل پیچیدگی و شرایط خاص پرونده، رئیس شعبه تحقیق حضور مستشاران را درخواست کند. مقررات این مصوبه به جرایم ارتكابی نوجوانان و اطفال و همچنین دادگاه‌های اجرای احکام نیز تعمیم می‌یابد و در دادگاه تجدیدنظر نیز همین رویه برقرار خواهد بود. این موضوع جای تأمل دارد، زیرا حضور شورای قضات که در رعایت حقوق متهم و دادرسی عادلانه نقش بسزایی دارد با این مصوبه نقض می‌شود.

مطابق ماده ۸ مصوبه و با توجه به مواد ۹ و ۱۰ آن و همچنین بند اول ماده ۱۱ قانون اضطراری سلامت، دادگاه‌های بدوی می‌توانند در مورد ارجاع پرونده‌های غیرضروری تصمیم بگیرند تا حق دفاع بیشتر رعایت شود؛ زیرا شرایط استثنایی ممکن است به راحتی نقض حق دادرسی در یک زمان معقول را توجیه کند (https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_INDEX_2013_FRA.pdf).

در ماده ۱۲ مصوبه آمده است در صورت عدم توانایی رسیدگی دادرسان، به‌ویژه به دلیل بیماری یا جهات رد دادرس، فوراً قاضی دیگری جایگزین شود. از آنجایی که این اقدامات اداری محسوب می‌شوند، غیرقابل اعتراض هستند.

در مورد صلاحیت محلی دادگاه‌ها، ماده ۶ مصوبه پیش‌بینی کرده است که اگر یک دادگاه کیفری بدوی کاملاً یا تا حدی قادر به انجام وظیفه نباشد، رئیس دادگاه تجدیدنظر پس از مشورت با دادستان عمومی، دادگاه دیگری در همان حوزه قضایی با همان صلاحیت‌ها یا بخشی از صلاحیت‌های آن را تشکیل می‌دهد. این مصوبه تحت شرایط ماده ۴ قانون ۲۳ مارس ۲۰۲۰ انجام می‌شود. به عبارت دیگر، به‌موجب ماده ۴ این قانون، تا زمانی که قانون وضعیت اضطراری سلامت پابرجاست، مفاد این مصوبه نیز پابرجا خواهد بود. از طرفی این موضوع باید در دو روزنامه در حوزه قضایی دادگاه منتشر شده، به اطلاع عموم برسد.

و برخی کارمندان دولت در اجرای وظایف خود مرتکب می‌شوند، می‌تواند یک حوزه قضایی درجه یک باشد. در برخی موارد، این مقام دارای صلاحیت رسیدگی انضباطی نسبت به افسران پلیس قضایی و همچنین برخی از مقامات رسمی و نظامی است.

۱. به‌موجب ماده ۳۹۸ قانون آیین دادرسی کیفری، دادگاه جنحه از یک رئیس و دو قاضی تشکیل می‌شود. هنگامی که ماهیت فرایند دادرسی به‌گونه‌ای است که به مذاکرات طولانی منجر می‌گردد، رئیس دادگاه شهرستان می‌تواند تصمیم بگیرد که یک یا چند قاضی نشست‌جانشین، در مذاکرات شرکت کنند. در صورتی که یک یا چند قاضی نشست‌جانشین که ترکیب دادگاه جنحه را تشکیل می‌دهند از ادامه مذاکرات تا صدور حکم منع شوند، یک یا چند قاضی نشست‌جانشین دیگر از قضات قدیمی و رده بالا جایگزین آن‌ها می‌شوند.

در بلژیک نیاز به سازماندهی مجدد ترکیب و صلاحیت دادگاهها احساس نشده و در فرمان سلطنتی به آن پرداخته نشده است.

در ایران ساختار و ترکیب اعضای مراجع کیفری از سوی قانون تعیین شده است. بنابراین تغییر در ترکیب و ساختار مراجع کیفری مستلزم مداخله قانونگذار بوده، نمی‌توان از طریق صدور بخشنامه ترکیب و ساختار مراجع را تغییر داد. صرفاً بند ۴ بخشنامه اسفند ۱۳۹۸ به منظور رعایت حال قضاتی که جزء گروه‌های آسیب‌پذیر هستند، مقرر داشته است قضاتی که به لحاظ مشکلات جسمی و بیماری‌های زمینه‌ای امکان حضور مستمر در محل کار را ندارند، می‌توانند با همکاری رؤسای کل و مدیران مربوطه با انجام دور کاری در جهت رسیدگی به امور محوله اقدام نمایند.

۳. افزایش مهلت‌های دادرسی

در فرانسه، ماده ۴ مصوبه پیش‌گفته محدودیت‌های زمانی قانون آیین دادرسی کیفری را بدون اینکه این محدودیت‌های زمانی کمتر از ۱۰ روز باشد، دو برابر نمود. این رویه در رسیدگی به پرونده‌هایی که تجدیدنظرخواهی آن بین ۱۲ مارس و تاریخ لازم‌الاجرا شدن این مصوبه منقضی شده است، همچنان ادامه خواهد داشت (Ingrain, Lorrain, 2020: 6). این افزایش مهلت‌ها به طرفین پرونده این امکان را می‌دهد که از حقوق خویش محروم نشوند و فرصت اعتراض به آرا یا دفاع از خویش را داشته باشند؛ خصوصاً در مورد مهلت‌هایی که طرفین طی دوره قرنطینه از دست داده‌اند.

علاوه بر افزایش مهلت‌های قانونی، این مصوبه تشریفات قانونی درخواست اسناد پرونده، تودیع لوایح، تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی را نیز ساده کرده است. بنابراین این امور می‌تواند از طریق نامه سفارشی انجام پذیرد. از طرفی با استناد به مواد ۵۰۲ و ۵۷۶ قانون آیین دادرسی کیفری، تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی می‌تواند با نامه ثبت‌شده و یا از طریق پست الکترونیکی به آدرس ایمیل اعلام‌شده از سوی دادگاه بدوی یا تجدیدنظر انجام شود. ایمیل‌های ارسالی منوط به تأییدیه الکترونیکی دریافت از سوی حوزه قضایی مربوطه است.

بر اساس این مصوبه هرگونه تقاضای عملی که معمولاً طبق ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری انجام می‌شود، می‌تواند از طریق ایمیل به آدرسی که دادگاه برای این منظور در نظر گرفته است، ارسال شود. شایان ذکر است، ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر کرده است، بازپرس بر طبق قانون به کلیه اقدامات تحقیقاتی که برای کشف حقیقت مفید ارزیابی می‌کند، اقدام می‌نماید. این تحقیقات خواه به نفع یا ضرر شخص باشد، انجام می‌شود. یک کپی از این اقدامات و کلیه اسناد دادرسی نگهداری می‌شود. مطابقت هر کپی با اصل آن از سوی مدیر دفتر یا افسر پلیس قضایی مسئول بر طبق بند ۴ مورد تأیید قرار می‌گیرد. کلیه اسناد

پرونده از سوی مدیر دفتر به تدریج تحریر یا وصول آن‌ها از سوی بازپرس شماره‌گذاری می‌شود. با وجود این، اگر طرف دعوا درخواست کتبی و موجهی را مبنی بر اقدام به یکی از آزمایش‌ها یا هر تغییر مفید دیگری که در بند پیشین پیش‌بینی شده است مطرح کند، بازپرس در صورت مخالفت باید ظرف مدت یک ماه از تاریخ درخواست قرار موجهی را اتخاذ نماید. هنگامی که متقاضی یا وکیل وی در حوزه دادگاه صالح ساکن نباشد اعلام به مدیر دفتر می‌تواند از طریق نامه سفارشی با قبض وصول صورت پذیرد. همچنین هنگامی که شخص متهم در بازداشت باشد این درخواست می‌تواند از طریق اعلام به رئیس زندان صورت گیرد.

ماده ۲۰ مصوبه، مهلت زمان تعیین شده برای رسیدگی به پرونده‌های دیوان عالی را پیش‌بینی کرده است. به موجب بند اول مواد ۲-۵۶۷ و ۱-۵۷۴ قانون آیین دادرسی کیفری، شعبه جنایی رسیدگی‌کننده به فرجام‌خواهی صورت گرفته علیه رأی شعبه تحقیق، در موضوع بازداشت موقت، باید ظرف سه ماه از وصول پرونده به دیوان عالی کشور حکم صادر کند، در غیر این صورت، متهم بدون تشریفات خاصی آزاد می‌شود. فرجام‌خواه یا وکیل وی باید برای جلوگیری از محروم شدن از حق خود، ظرف یک ماه از تاریخ رسیدن پرونده به دیوان عالی کشور لایحه خود را تودیع کند و علل نقض را توضیح دهد. به موجب مصوبه، مهلت پیش‌بینی شده سه ماه به شش ماه و مهلت تودیع لایحه و علل رفع نقض به دو ماه افزایش یافته است.

نکته بحث برانگیز مصوبه در خصوص تمدید بازداشت‌های موقت پس از انتشار این قانون است. این مصوبه با وجود «اعتراض شورای ملی وکلا» (<https://www.cnb.avocat.fr/fr/actualites>)، حداکثر دوره‌های بازداشت موقت پیش‌بینی شده در قانون آیین دادرسی کیفری را برای کلیه بازداشت‌های در حال انجام یا شروع شده از تاریخ انتشار این قانون، تمدید می‌کند. ماده ۱۶ مصوبه پیش‌بینی کرده است که در امور کیفری، حداکثر دوره‌های بازداشت موقت و حبس خانگی تحت نظارت الکترونیکی خواه مربوط به بازداشت در جریان تحقیقات باشد یا بازداشت برای جلسه دادرسی، در دادگاه افزایش می‌یابد؛ به این صورت که بازداشت موقت در زمینه جرایمی با مجازات حبس پنج سال یا کمتر از آن به‌طور خودکار ۲ ماه، برای جرایمی که مجازات آن‌ها بیش از ۵ سال حبس است به‌طور خودکار ۳ ماه و برای جنایات و جرایم تروریستی و سازمان‌یافته، به‌طور خودکار ۶ ماه تمدید می‌شود. همچنین بازداشت‌های تحت نظارت الکترونیکی یا کنترل قضایی یک ماه افزایش می‌یابد. در سایر موارد قضایی رسیدگی‌کننده با تشخیص خود یا به درخواست دادستان یا شخص در بازداشت می‌تواند این بازداشت را لغو یا به حبس خانگی یا تحت نظارت الکترونیکی تبدیل کند. این مهلت در زمینه پرونده‌های در حال رسیدگی در دادگاه تجدیدنظر در امور جنایی تا ۶ ماه افزایش می‌یابد. تمدید این مهلت‌ها تنها در مورد نوجوانان بالای شانزده سال

با مجازات حداقل هفت سال حبس قابل اجرا است. این مقررات فقط یک بار طی همان روش اعمال می‌شود. به عبارت دیگر، بازداشت موقت تنها یک بار قابل تمدید است؛ برای مثال در طول تحقیقات مقدماتی یا هنگام جلسه دادرسی.

اقدام قانون‌گذار فرانسه به شدت حقوق متهمان را تحت تأثیر قرار داده، زیرا بدون نیاز به تصمیم‌گیری و بررسی شرایط هر فرد، این مصوبه به صورت خودکار این مهلت‌ها را تمدید می‌کند. با این حال، پس از گذشت دو ماه و انتقادات فراوان در این زمینه، ماده ۱۶ مصوبه اصلاح شد و مقرر شد از ۱۱ می ۲۰۲۰، تمدید دوره‌های بازداشت موقت پیش‌بینی‌شده در ماده ۱۶ در مورد بازداشت‌هایی که از این تاریخ به بعد صورت می‌گیرد، تنها از طریق رسیدگی و تصمیم دادگاه صالح امکان‌پذیر است.

در کنار جهات مخففة سنتی جرم در ماده ۱-۷۲۱ قانون آیین دادرسی کیفری، این مصوبه در ماده ۲۷ جهات مخففة جدیدی را ایجاد کرد که به آن جهات مخففة اضافی گفته می‌شود. به موجب آن، محکومان به حبس در اجرای یک یا چند مجازات حبس در طول مدت اجرای قانون اضطراری سلامت می‌توانند از آن بهره‌مند شوند. با توجه به شرایط موجود، قاضی اجرای احکام می‌تواند در صورت نظر مساعد دادستان و بدون مشورت با کمیسیون اجرای احکام، حبس محکومان را حداکثر به مدت دو ماه کاهش دهد. این تخفیف مجازات به محکومانی که در دوران اضطراری بهداشت در بازداشت بوده‌اند، اعطا می‌شود؛ حتی اگر وضعیت آن‌ها پس از انقضای این مدت بررسی شود. همچنین در صورت لزوم، تصمیم در مورد کاهش مجازات پس از مشورت با کمیسیون اجرای احکام اتخاذ می‌شود. به موجب بند دوم ماده ۲۷ افرادی که به اتهام ارتکاب اقدامات تروریستی یا جرایم مشمول ماده ۸۰-۱۳۲ قانون مجازات‌ازندانی هستند، بازداشت‌شدگانی که با شرکت در اقدام جمعی و استفاده از خشونت علیه اشخاص در زندان اقدام کرده و یا امنیت زندان را به خطر انداخته‌اند و زندانیانی که به ضوابط بهداشتی وضع‌شده در دوران همه‌گیری توجه نداشته، با رفتار خود سایر زندانیان یا کارکنان زندان را در معرض خطر قرار داده‌اند، از مزایای این ماده محروم هستند. به نظر نمی‌رسد هدف از این کاهش مجازات‌ها اجازه آزادی زندانیان از زندان در دوره وضعیت اضطراری سلامت باشد، بلکه بیشتر ایجاد یک سیستم پاداش برای تشویق زندانیان به آرامش در این دوره محدودیت است. این مکانیسم کاهش به‌عنوان ابزاری برای مدیریت کیفری مورد استفاده قرار می‌گیرد، چنان‌که پیش‌تر در دهه ۱۹۷۰ در شورش زندان‌ها مورد استفاده قرار گرفته است (Poncela, 2004: 955).

۱. این ماده مربوط به خشونت علیه همسر و شریک زندگی است.

۲. منظور قوانین بهداشتی تحمیل‌شده دولت در زمینه جلوگیری از شیوع بیماری همه‌گیری کووید ۱۹ از قبیل استفاده از ماسک، زل ضدعفونی‌کننده و ... است.

ماده ۲۸ مصوبه، حبس خانگی را پیش‌بینی کرده است. با پیشنهاد رئیس اجرای احکام و موافقت دادستان عمومی، افرادی که به مدت ۵ سال یا کمتر از آن به حبس محکوم شده‌اند و برای مدتی معادل یا کمتر از دو ماه در زندان به سر می‌برند، می‌توانند باقیمانده مدت حبس را در قالب اقامت اجباری در منزل سپری کنند. البته فرد حق خروج از منزل را ندارد و ممکن است مشمول تمام یا بخشی از تعهدات و ممنوعیت‌های مقرر در بندهای ۷ تا ۱۴ ماده ۴۵-۱۳۲ قانون مجازات قرار گیرد. این تعهدات و ممنوعیت‌ها شامل ممنوعیت رانندگی، عدم مشارکت در فعالیتی که در آن به سوی ارتکاب جرم رفته است، خودداری از حضور در گروه‌ها و مکان‌های خاص اعلام‌شده، ممنوعیت استفاده از مشروبات الکلی، ممنوعیت برقراری ارتباط با سایر محکومان به‌ویژه عاملان یا همدستان جرم، خودداری از تماس با افراد مشخص از جمله قربانی یا دسته خاصی از افراد و به‌ویژه خردسالان و ممنوعیت حمل سلاح و استفاده از آن است. قبل از آزادی هشدارهای لازم در خصوص عواقب عدم رعایت این تکالیف و ارتکاب جرایم جدید در طول دوره به محکوم داده می‌شود.

ماده ۱۷ مصوبه، افزایش مهلت‌های فوری را پیش‌بینی کرده است. به‌موجب مواد ۳۹۵ و ۳۹۶ قانون آیین دادرسی کیفری، چنانچه برای دادستان مسجل شود که ادله جمع‌آوری‌شده کافی و پرونده آماده رسیدگی است، در صورتی که وی معتقد باشد حضور فوری متهم لازم است، او را بی‌درنگ به دادگاه احضار می‌کند. اگر تشکیل جلسه دادگاه برای متهم در همان روز ممکن نباشد و عناصر موجود در پرونده بازداشت وی را ایجاب نماید، دادستان شهرستان متهم را نزد قاضی آزادی‌ها و بازداشت احضار می‌کند تا در خصوص بازداشت متهم تصمیم‌گیری کند. قاضی آزادی‌ها و بازداشت می‌تواند متهم را تا زمان حضور در دادگاه بازداشت موقت نماید و این تصمیم به صورت شفاهی به متهم ابلاغ می‌شود. پس از بازداشت موقت متهم، او باید حداکثر ظرف دو روز کاری در دادگاه حاضر شود. مصوبه یادشده مهلت ۳ روز کاری را که قاضی آزادی‌ها و بازداشت می‌تواند متهم را تا زمان حضور در دادگاه در بازداشت نگه دارد، به ۶ روز افزایش داده است.

به‌موجب ماده ۳۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری، اگر متهم با دادرسی فوری موافق نبوده یا پرونده برای رسیدگی آماده نباشد، دادگاه پس از کسب دیدگاه‌های اصحاب دعوا و وکلای آن‌ها، رسیدگی را به جلسه آتی که باید بین ۲ تا ۶ هفته باشد موکول می‌کند. چنانچه مجازات جرم اتهامی بیش از ۷ سال حبس باشد، متهم پس از آگاهی از تکالیف خود می‌تواند درخواست کند رسیدگی به پرونده به جلسه دیگری که نمی‌تواند کمتر از دو ماه و بیشتر از چهار ماه باشد، موکول شود. بر اساس مصوبه جدید، حداکثر شش هفته پیش‌بینی‌شده در بند اول ماده پیش‌گفته و حداکثر چهار ماه پیش‌بینی‌شده در بند دوم آن به ترتیب به ده هفته و شش ماه افزایش یافته است. به‌موجب مفاد بند سوم ماده ۳-۳۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری، صدور رأی در ماهیت دعوا پس از اولین جلسه رسیدگی، دو ماه است؛ با این حال ماده ۱۷ مصوبه این مدت را به

چهار ماه افزایش داده است. حداکثر مدت چهار ماه پیش‌بینی شده در بند دوم ماده ۱-۳۹۷ نیز برای صدور رأی به شش ماه افزایش یافته است. همچنین مدت چهار ماه پیش‌بینی شده در بند دوم ماده ۴-۳۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص مهلت درخواست تجدیدنظر متهم زندانی از حکم صادره به شش ماه افزایش پیدا کرده است.

در بلژیک نیز فرمان سلطنتی تأکید کرده که ضروری است در مورد برخی اقدامات تحقیقاتی سازگاری ایجاد شود، زیرا بخش اعظم نیروی پلیس برای مقابله با بحران کرونا ظرفیت خود را از دست داده، نمی‌توانند در موعد مقرر تحقیقات قضایی را انجام دهند. بنابراین اقدامات تحقیقی دادستان در خصوص جنایات یک ماه تمدید می‌شود. سایر مهلت‌های تعیین شده در قانون تحقیقات جنایی تمدید نمی‌شوند، زیرا این مهلت‌ها به اندازه کافی هستند و با وجود کاهش ظرفیت کار مقامات قضایی، امکان اعمال آن وجود دارد.

در حقوق ایران مهلت‌های دادرسی مانند مدت زمان اعتراض به قرارهای قضایی، تجدیدنظرخواهی و فرجام‌خواهی بر اساس قانون تعیین شده است؛ بنابراین تغییر در این مدت‌ها نیز صرفاً بر اساس قانون امکان‌پذیر است. در عین حال، بر اساس ماده ۴۴۴ قانون آیین دادرسی مدنی «چنانچه روز آخر موعد مصادف با روز تعطیل ادارات باشد، و یا به جهت آماده نبودن دستگاه قضایی مربوط امکان اقدامی نباشد، آن روز به حساب نمی‌آید و روز آخر موعد، روزی خواهد بود که ادارات بعد از تعطیل یا رفع مانع باز می‌شوند». بنابراین در دوران همه‌گیری کرونا که بعضاً با تعطیلی ادارات از جمله دادگستری مواجه شده، افزایش مهلت در چارچوب این ماده امکان‌پذیر است. علاوه بر این، ماده ۱۷۸ قانون آیین دادرسی کیفری ابتلا به حوادث مهم از قبیل بیماری‌های واگیردار را از مصادیق عذر موجه دانسته است. از این رو، از آنجایی که فرد مبتلا به کرونا باید حداقل ۱۴ روز قرنطینه را رعایت کند، در صورتی که فردی به این بیماری مبتلا باشد، چنانچه اثبات کند عدم اقدام وی در حضور در مراجع قضایی یا اعتراض به تصمیمات قضایی به دلیل بیماری و قرنطینه وی بوده است، عذر وی پذیرفته شده، به مواعد دادرسی اضافه می‌شود؛ چنان‌که مواد ۳۴۳، ۳۴۵ و ۴۳۲ آیین دادرسی کیفری نیز بر لزوم رعایت توجه به عذر موجه تأکید کرده‌اند.

۴. تعلیق مرور زمان

در فرانسه به منظور اطمینان از حصول نتیجه دادرسی و جلوگیری از فرار مجرمان از عدالت، به موجب ماده ۳ مصوبه یادشده، مرور زمان دعوی عمومی از تاریخ ۱۲ مارس ۲۰۲۰ تا یک ماه پس از پایان شرایط اضطراری سلامت مندرج در ماده ۲ مصوبه به حالت تعلیق درآمده است. به علت وخیم‌تر شدن همه‌گیری کرونا، این مقررره چندبار تمدید و تاریخ پایان قانون شرایط

اضطراری سلامت اول آوریل ۲۰۲۱ اعلام شده است که قابلیت تمدید تا دسامبر ۲۰۲۱ را نیز دارد (https://www.service-public.fr/particuliers/actualites/A14449).

بنابراین اگر همه چیز خوب پیش برود، در ژانویه ۲۰۲۲، تعلیق مدت مرور زمان دعوای عمومی پایان خواهد یافت.

شایان ذکر است، به‌موجب ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری، در امور جنایی و با توجه به مقررات ماده ۵-۲۱۳ قانون مجازات، دعوای عمومی پس از طی ده سال از تاریخی که جنایت ارتکاب یافته و در این فاصله هیچ‌گونه اقدام تحقیقی یا تعقیبی صورت نگرفته است، مشمول مرور زمان می‌شود. چنانچه در این فاصله اقدام تحقیقی یا تعقیبی انجام شده باشد، مدت مرور زمان ده سال پس از آخرین اقدام خواهد بود. همچنین نسبت به اشخاصی که اقدامات تحقیقی یا تعقیبی یادشده صورت نگرفته باشد، مرور زمان به ترتیب پیش‌گفته آغاز می‌شود. به‌موجب ماده ۵-۲۱۳ اقدامات عمومی در خصوص جرایم پیش‌بینی‌شده در مورد جرایم علیه بشریت و همچنین مجازات‌های صادرشده در خصوص آن مشمول مرور زمان نمی‌شوند. مهلت مرور زمان در دعوای عمومی در جنایت‌های یادشده در ماده ۴۷-۷۰۶ و جنایت‌های نامبرده در ماده ۱۰-۲۲۲ قانون مجازات، هنگامی که علیه اطفال ارتکاب می‌یابد بیست سال است و این مهلت از زمان بلوغ این اطفال آغاز می‌شود. در امور جنحه، مهلت مرور زمان دعوای عمومی سه سال تمام است. این مهلت با توجه به تفکیک‌های خاص نامبرده در ماده پیشین اعمال می‌گردد. مهلت مرور زمان در دعوای عمومی در امور جنحه‌های یادشده در ماده ۴۷-۷۰۶ و جنحه‌های ارتكابی نسبت به اطفال ده سال است. این مهلت نسبت به جنحه‌های یادشده در مواد ۱۲-۲۲۲، ۳۰-۲۲۲ و ۲۶-۲۲۷ قانون جزا بیست سال است. در امور خلافی، مهلت مرور زمان دعوای عمومی یک سال است. این مهلت‌ها با توجه به تفکیک‌های خاص نامبرده در ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری اعمال می‌گردد.

مطابق قانون آیین دادرسی کیفری بلژیک، تنها جنایات علیه بشریت، نسل‌کشی و جنایات جنگی مشمول مرور زمان نمی‌شوند. در سایر جرایم، بسته به ماهیت جرم، مرور زمان، متفاوت

۱. این جنایات عبارت‌اند از: قتل یا قتل عمد یک طفل با هتک ناموس به عنف یا بدون آن، شکنجه یا اعمال وحشیانه، تجاوز یا صدمات جنسی، فحشای طفل، جرایم قتل یا قتل عمد همراه با شکنجه یا اعمال وحشیانه و قتل یا قتل عمد در حالت تکرار جرم.
۲. این ماده به جرایم خشن اشاره دارد که به نقض عضو و معلولیت فرد منجر می‌شود.
۳. عبارت است از خشونت منجر به ناتوانی کامل در کار برای مدت بیش از هشت روز.
۴. عبارت است از حمله جنسی به فردی که به دلیل سن، بیماری، معلولیت، نقض جسمانی یا روانی وی یا وضعیت بارداری، آسیب‌پذیری خاصی داشته باشد یا قربانی در شرایط اقتصادی یا اجتماعی آسیب‌پذیری قرار داشته باشد و این وضعیت برای مرتکب جرم آشکار بوده یا شناخته‌شده باشد.
۵. عبارت است از تعرض جنسی یک بزرگسال به خردسال پانزده‌ساله.

در نظر گرفته شده است. جنایاتی که مجازات حبس ابد دارد تا ۲۰ سال، جنایات جنسی علیه افراد زیر ۱۸ سال یا حمله خشونت‌آمیز منجر به مرگ تا ۱۵ سال، سایر جنایات تا ۱۰ سال، جرایم جنحه تا ۵ سال، جرایم خلاف تا ۱ سال و جرایمی که تنها جزای نقدی دارد تا ۶ ماه شامل مرور زمان می‌شوند. با این حال، با توجه به اینکه با همه‌گیری کرونا بسیاری از پرونده‌های کیفری قابل پیگرد نیستند، به‌موجب ماده ۳ فرمان، مهلت مرور زمان دعوای عمومی و اجرای حکم پیش‌بینی شده در مواد ۲۱ تا ۲۵ اصلاحی قانون تحقیقات جنایی مصوب ۱۳۷۸، تا پایان انقضای این فرمان تعلیق شده است. این ماده تأکید می‌کند نقش مقامات قضایی اطمینان از اجرای احکام دادگاه‌ها است. با این حال، به دلیل این بحران، دیگر نمی‌توان این مأموریت را به‌طور کامل تضمین کرد. در واقع، مقامات قضایی مجبورند به‌منظور محافظت از نظم و امنیت عمومی مداخلات خود را به اجرای مهم‌ترین احکام محدود کنند. علاوه بر این، با توجه به مجازات‌های محرومیت از آزادی، مقامات قضایی اطمینان می‌دهند که به‌منظور محافظت از محکومان جدید، زندانیان قبلی و کارکنان زندان در برابر خطر آلودگی به کرونا، ورود زندانیان جدید به زندان‌ها تا آنجا که ممکن است محدود شود. همچنین تا حد امکان از ازدحام زندان‌ها در طی همه‌گیری جلوگیری می‌شود. البته این واقعیت که فعالیت‌های مقامات قضایی به‌طور قابل توجهی کاهش می‌یابد، نباید بر نحوه استفاده طرفین از حقوق خود در دادرسی کیفری تأثیر بگذارد. حقوقی که در چارچوب تحقیقات قضایی یا در حین اجرای اقدامات درمانی برای محکومان در دسترس است، به قوت خود باقی می‌ماند.

در ایران هرچند مواد ۱۰۵، ۱۰۶ و ۱۰۷ قانون مجازات اسلامی به تعلیق مرور زمان در اثر بیماری اشاره نکرده، ولی از مواد مختلف این قانون می‌توان این‌گونه برداشت کرد که چنانچه همه‌گیری کرونا موجب عدم اقدام شود، مرور زمان معلق می‌گردد. چنان‌که ماده ۱۰۶ مقرر داشته است، اگر متضرر از جرم به دلیل خارج از اراده قادر به شکایت نباشد، مهلت شکایت از تاریخ رفع مانع محاسبه می‌شود. همچنین در تبصره ۱ ماده ۱۰۷ آمده است: «اگر اجرای تمام یا بقیه مجازات موکول به گذشتن مدت یا رفع مانعی باشد، مرور زمان از تاریخ انقضای آن مدت یا رفع مانع محاسبه می‌شود». در ماده ۱۰۸ نیز چنین مقرر شده است: «هرگاه اجرای مجازات، شروع ولی به هر علت قطع شود، تاریخ شروع مرور زمان، تاریخ قطع اجرای مجازات است و در مواردی که بیش از یک نوبت قطع شود، شروع مرور زمان از تاریخ آخرین انقطاع است...». همه‌گیری کرونا از جمله مواردی است که ویژگی یادشده در این مواد را دارد و می‌تواند مانع طرح شکایت شده و یا اجرای مجازات را معلق کند. از این رو، می‌توان گفت عموماً یادشده در این مواد قابل تطبیق با شرایط اضطراری پیش‌آمده در همه‌گیری است. شایان ذکر است بر اساس ماده ۱۱۲ «قطع مرور زمان مطلق است و نسبت به کلیه شرکا و معاونان اعم از آنکه تعقیب شده یا نشده باشد، اعمال می‌شود...».

نتیجه

کرونا زندگی بشر قرن ۲۱ را که مدعی تسلط بر طبیعت، صنعت و تکنولوژی بود به چالش کشیده است. به تعبیر یورگن هابرماس، یکی از بزرگ‌ترین فیلسوفان عصر حاضر، کرونا آگاهی انسان را نسبت به نادانی خود افزود (شاملو، ۱۳۹۹: ۱۱۳). تداوم همه‌گیری و پایان نامعلوم این بحران، ضرورت اتخاذ سیاست‌های متناسب با شرایط اضطراری جدید را اقتضا می‌کند. چنان‌که کشورهای مختلف تلاش کرده‌اند مقررات خود در حوزه رسیدگی‌های کیفری را بر اساس شرایط جدید بازبینی کنند.

مطالعه نظام‌های فرانسه، بلژیک و ایران نشان می‌دهد که الکترونیکی کردن رسیدگی‌های کیفری وجهه همت اصلی این نظام‌ها در مقابله با این همه‌گیری بوده است؛ هرچند استفاده گسترده از سامانه‌های الکترونیکی در رسیدگی‌های کیفری با چالش‌های حقوق بشری مواجه بوده و مستلزم امکاناتی است که از لحاظ اجرایی هزینه‌بر است و اجرای مطلوب آن امکان‌پذیر نیست. مطالعه این تحقیق نشان می‌دهد که نظام کیفری فرانسه مقررات کامل‌تری را برای شرایط اضطراری پیش‌رو پیش‌بینی کرده است. با توجه به اینکه پایان بحران کنونی نامعلوم است، ضروری به نظر می‌رسد سیاست‌گذاران کیفری ایران تأثیر همه‌گیری کرونا را بر ابعاد مختلف رسیدگی‌های کیفری بررسی نموده، با بومی‌سازی تجربیات حقوق تطبیقی ضوابط کامل‌تری برای شرایط کنونی جدید پیش‌بینی نمایند.

منابع و مآخذ

الف) فارسی

۱. بیگزاده، ابراهیم؛ قاری سید فاطمی، سید محمد؛ محمودی، سید هادی؛ لطیفیان، محمدحسین (۱۳۹۹). «معضل کرونا در آیین حقوق بین‌الملل معاصر»، فصلنامه تحقیقات حقوقی - ویژه‌نامه حقوق و کرونا.
۲. حاجی ده‌آبادی، محمدعلی (۱۳۹۹). «از بحران کرونا تا بحران سیاست جنایی»، فصلنامه حقوق اسلامی، سال هفدهم، ش ۶۴.
۳. شاملو، باقر (۱۳۹۹). «بازخوانی سیاست جنایی پیشگیرانه در پرتو پاندمی کووید-۱۹ و تئوری آشوب»، فصلنامه تحقیقات حقوقی - ویژه‌نامه حقوق و کرونا.
۴. شریفی، محسن (۱۳۹۹). «مسئولیت کیفری ناشی از انتقال ویروس کرونا، آموزه‌های حقوق کیفری»، دوره ۱۷، ش ۱۹.

۵. عامری، زهرا و حبیب‌نژاد، احمد (۱۴۰۰). «اعمال قرنطینه برای کنترل بیماری‌های واگیردار»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۱، ش ۱.
۶. عباسی، محمود؛ فلاح، محمدرضا؛ کلهرنیا گلکار، میثم (۱۳۹۹). «پاندمی کرونا؛ از ملاحظات حقوق بشری تا الزامات شهروندی»، فصلنامه حقوق پزشکی، سال چهاردهم، ش ۵۵.

ب) خارجی

7. Andersen, M., Hodgkinson, T. (2020). "Somehow i always end up alone: covid-19, social isolation and crime in Queensland, Australia", *Crime Science*, Vol. 9 (25), pp. 9-25.
8. Burgogue-Larsen, L., (2002). **L'appréhension constitutionnelle de la vie privée en Europe: Analyse croisée des systèmes constitutionnels allemand, espagnol et français**, La Revue Hal.archives-ouvertes, hal-01743616.
9. Byrom, N., (2020). **What we know about the impact of remote hearings on access to justice: a rapid evidence review**. Briefing paper. London: Nuffield Family Justice Observatory, Published on the site: www.nuffieldfjo.org.uk
10. Gori, P., Pahladsingh, A. (2021). "Fundamental rights under Covid-19: An European perspective on videoconferencing in court", *Era Forum*, Vol. 21, pp. 561-577.
11. Ingrain. C., Lorrain, R., (2020). **État d'urgence sanitaire: quelques difficultés pratiques consécutives à l'ordonnance n° 2020-303**, Dalloz, Édition du 2 avril 2021.
12. Poncela, P. (2004). **Peine et crédit: Le droit des aménagements de peine**, essor et désordre, sc. crim.
13. Stickle, B., Felson, M. (2020). "Crime rate in a pandemic: the largest criminological experiment in history", *American Journal of Criminal Justice*, Vol. 45, pp. 525-536.
14. Waeterinckx, P., Vandeuren, J., et Fierens, A. (2020). **le corona fait la loi**, Publié dans le site de: <https://waeterinckx.law/fr/>

ج) سایت‌های اینترنتی

15. http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi
16. <http://www.millebords.org/spip.php?article15838>
17. <http://www.stat.policefederale.be/statistiquescriminalite/interactif/tableau-par-zone-de-police/>
18. https://avocats.be/sites/default/files/21.06.18_Communique_de_presse_-_On_ne_vend_pas_un_chat_dans_un_sac.pdf
19. <https://eadl.ir/news/140108902>
20. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01743616>
21. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62415>
22. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62678>
23. <https://lesad.be/category/activites/recours-juridictionnels/acces-a-la-justice/>
24. <https://lesad.be/category/activites/recours-juridictionnels/acces-a-la-justice/>

25. <https://plus.lesoir.be/335503/article/2020-11-02/justice-la-videoconference-casse-tete-pour-la-nouvelle-loi-covid>
26. <https://plus.lesoir.be/335503/article/2020-11-02/justice-la-videoconference-casse-tete-pour-la-nouvelle-loi-covid>
27. <https://plus.lesoir.be/338895/article/2020-11-20/le-ministre-de-la-justice-patron-du-parquet-et-chef-de-administration-justice>
28. <https://unric.org/fr/covid-19-lonu-appelle-a-des-mesures-urgentes-pour-les-prisons/>
29. <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/impact-video-proceedings-fairness-and-access-justice-court>
30. <https://www.cglpl.fr/2020/situation-sanitaire-des-prisons-et-centres-de-retention-administrative-le-cglpl-demande-la-prise-de-mesures-pour-la-protection-des-personnes-privees-de-liberte/>
31. <https://www.cnb.avocat.fr/fr/actualites>
32. https://www.dalloz-actualite.fr/sites/dalloz-actualite.fr/files/resources/2014/03/annual_report_2013_prov_fra.pdf
33. <https://www.infomie.net/spip.php?article5724&lang=fr>
34. <https://www.interieur.gouv.fr/Interstats/Publications/Interstats-Analyse/Insecurite-et-delinquance-en-2020-une-premiere-photographie-Interstats-Analyse-N-32>
35. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000019219076>
36. <https://www.service-public.fr/particuliers/actualites/A14449>
37. www.actu-juridique.fr/justice/le-sm-attaque-les-ordonnances-de-la-chancellerie-devant-le-conseil-detat/
38. www.justice.gouv.fr/bo/2020/20200326/JUSD2008571C.pdf